critiek op zulk een Gymnasium uit, of op de houding van den Director, dan zou het voor de hand liggen, dat hiermede winste gedaan wierd, zoo er in die critiek iets rechtmatigs was, of wel, dat men ze liet voor wat ze is, indien ernstig zelfonderzoek er de onhoudbaarheid van aantoonde.

Maar, eilieve, wat blijft er van die stille, kalme, klassieke ruste over, als een Director om een artikel in een weekblad de portefeuille ter beschikking stelt?

En kon zulk een stap nu nog tot iets leiden, we zouden er het zwijgen toe doen.

Maar uiteraard *kan* dit niet.

Geen Curatorium zal zich anders dan waar het bepaaldelijk aangeduide *feiten* geldt, met een critiek der pers inlaten, en zich er nooit toe leenen, om uitspraak tusschen zijn Director en een weekblad te doen.

Doen er zich feiten voor, die aan het Curatorium aanleiding geven tot opmerkingen, dan zullen H.H. Curatoren *eigener beweging* den Director hierop wijzen.

Zoolang zij dit *niet* doen, wordt hij dus geacht hun onbepaald vertrouwen te besitten.

En dit moet den Director genoeg zijn.

In zake *Bastingius'* Exegemata op den Heidelbergschen Catechismus sloop een misverstand in.

Een enkele schijnt namelijk begrepen te hebben, dat de *Bibliotheca Reformata* ongelijke deelen uitgaf; nu eens een dun en dan eens een dik; al naar gelang de werken uitvielen.

Dit is echter niet zoo.

De leden ontvangen voor hun *f* 5 elk jaar een vast aantal vellen druks.

Blijkt dus, gelijk wel zeker is, dat Bastingius te groot is om in het deel van dit jaar *geheel* te worden opgenomen, dan zal het overschot in het deel van het volgend jaar zijn plaats vinden.

Dit moet wel zoo, daar met den uitgever een vast accoord is aangegaan, bepalende hoeveel vellen hij voor de *f* 5 alle jaren te leveren heeft.

Men koopt dus bij de *Bibliotheca Reformata* geen boek, maar men wordt lid, en ontvangt als lid al wat de Bibliotheca in zulk een jaar uitgeeft.

KUYPER.

Uit de Pers.

In de *Utrechtsche Kerkbode* kwam dezer dagen een open schrijven aan Ds. J. W. Felix, predikant te Utrecht, voor, dat, al is het wat lang, in wijder kring gelezen dient te worden.

Het was van dezen inhoud.

WelEerwaarde ZeerGeleerde Heer!

De vraag zal door velen — wellicht ook door U — gesteld worden, waarom aan dit schrijven de vorm van een »open brief" gegeven wordt.

Het antwoord daarop kan kort zijn. Meermalen meende u het noodig te achten in het openbaar mede te deelen, dat *de pers* niet meer op uw bijzondere bescherming kon rekenen, dat u bijna geen bladen meer las. Wel heeft een blad, dat zich siert met den naam van de »*Gereformeerde Kerk*", het voorrecht nu en dan brieven van uwe hand te bevatten; zelfs toont de vruchtbaarheid van uw pen zich *thans* in hoofdartikelen, mede in dat blad geplaatst. Maar al schijnt deze *daad* in strijd met de *woorden*, door u herhaaldelijk over de pers gebezigd, — toch ben ik er niet zeker van, of de *Utr. Kerkbode* wel de eer geniet geregeld door u te worden gelezen, weshalve ik door het plaatsen van een »Open brief" de *zekerheid* tracht te verkrijgen, dat enkele *beschedene* opmerkingen over uw optreden tegenover uw »vroegere vrienden" op uw leestafel zouden komen.

Waarom deze brief niet met den naam van den schrijver is onderteekend? Och, waartoe zou dat dienen. Gaarne breng ik hulde aan de ridderlijkheid, waarvan uwe bedekte en onbedekte beschuldigingen, aan het adres der Ned. Gereformeerden gericht, getuigen door de onderteekening van uw vollen naam, — een ridderlijkheid, wier afwezigheid wij vroeger, toen u nog met ons optrok, meermalen betreurden. Maar het zal u uit dit schrijven blijken, dat er niets onridderlijks in steekt, om in een ongeteekenden brief op bescheiden wijze een paar opmerkingen te maken en u ten slotte een enkele vraag te stellen.

Voor de lezers — en wellicht ook voor u — is het misschien voldoende, zoo ik mij aandien als te behooren tot hen, voor wie *uw* prediking »vaak ten zegen" is geweest. Dientengevolge gevoel ik mij nog steeds als tot u in eenige betrekking te staan. Langen tijd had ik de hoop, dat u, bij het betreden van univer kerkelijke wegen, één der eersten zoude zijn. Wel haalden enkelen mijner vrienden de schouders op, wanneer ik van die hoop gewaagde. Zij wezen — waarlijk niet op spottende wijze, maar met een bedroefd hart, — op veel wat inderdaad wel in staat ware mijn hoop te verzwakken. Doch ik herinnerde aan uw curatorschap van de Vrije Universiteit en aan nog andere feiten. Ook aan dit, dat u geheel medeging met de actie waardoor de anti-revolutionaire partij zich vooral na '98 onderscheidde. Immers — om mij tot één voorbeeld te bepalen — toen de Kiesv. *Nederland en Oranje* vóór enkele jaren weigerde Roomsch-Katholieken te candideeren, verliet u om *die* reden met vele andere leden die kiesvereeniging. Met de mannen, die *toen* en *nu nog* op politiek en kerkelijk gebied mijn volle vertrouwen hebben, was u het — naar mij hieruit en uit vele andere feiten bleek — volkomen eens.

Daar kwam het *kerkelijk conflict*.

Behoef ik u wel te zeggen met welk genoegen ik onder *uw* (bekende) prediking in de Buurkerk zat, den Zondag na de week, waarin de Amst. broeders voorloopig waren geschorst. Hoe opwekkend voor mij en mijne vrienden het schrijven was, dat u als voorzitter der Confessioneele Vereeniging aan de Amsterd. broeders had gezonden, en waarin het volgende voorkwam, dat geheel overeenstemde met wat wij in de Buurkerk van u hadden vernomen:

»Dat het tot een conflict met de hoogere kerkbesturen komen *moest*, was ons sinds lang duidelijk en vele jaren reeds hebben wij daarop gewezen. De veranderingen in de reglementen op het examen in het Godsd. onderwijs, die — in weerwil van de adviezen der Classicale vergaderingen — doorgedreven zijn; — de onophoudelijke pogingen om met verkrachting of verloochening van Art. XI (Alg. Reg.) aan het moderne ongeloof recht van bestaan te verzekeren in de Gereformeerde kerken, deden het geweten der gemeente, hoe gedwee ook, zooveel geweld aan; werden met zóó groote verontwaardiging door alle richtingen in de kerk afgewezen, — dat het bij een protest van enkele woorden onmogelijk blijven kon. De Synode bleef haren weg bewandelen, op haar rust de verantwoordelijkheid voor den strijd die is uitgebroken — een strijd, die in het wezen der zaak gaat om de vraag: Heeft de Ned. Hervormde kerk eene belijdenis of is ze belijdenisloos? Is zij nog een Christelijke kerk of alleen een vereeniging van alle godsdienstige en ongodsdienstige meeningen?" Allen, die onze kerk voor een afdeeling van de heilige algemeene *Christelijke* kerk, het onschendbaar recht van hare belijdenis er kennen, moeten in dezen aan uwe zijde staan, al zou den ze ook bezwaren hebben tegen de wijze, waarop de strijd is aangevangen en voortgezet.

»*Het is een strijd om het bestaan, om het recht onzer belijdenis en daardoor ook om de eere van Jezus, den Koning, die ons deze belijdenis schonk en leerde.* Die strijd kon op allerlei andere wijze uitbreken; maar uitblijven kon die niet. Dat is het feit, dat in uw conflict op den voorgrond staat, en het is ons behoefte voor u uit te spreken, dat gij voor het goed recht van onze confessie, van Gods waarheid opgetreden zijt, en u te verzekeren dat — hoewel wij geen kerkelijk lichaam zijn, en daarom nog minder beteekenen dan de kerkeraad van de kleinste gemeente — wij al den invloed ons geschonken, begeeren aan te wenden, om u, in wat de hoofdzaak van uw strijd is, te steunen en te sterken. De genade van onzen Heere Jezus make u getrouw en krachtig, en geve dat bij ons en bij allen — die in dezen Jezus nog hun eenigen Zaligmaker in leven in sterven erkennen — alle vormen, alle bijzaken mogen wegvallen, om zoo duidelijk mogelijk te doen in het oog vallen, dat eindelijk — na lange voorbereiding en toelichting — *moet* uitgemaakt worden, of de Ned. Herv. kerk eene belijdenis heeft en of de eenige Naam, die onder den hemel gegeven is, daarvan nog de inhoud is.

»Met heilbede zijn wij uwe in den Heere liefhebbende Broederen," enz.

Kon het duidelijker worden uitgesproken? Voor mij stond het *toen* dan ook vast, dat u het hield met CALVIJN, die in zijn »*Institutie*" schreef:

»Want als Paulus Thimotheus onderwezen en tot het recht opzienersambt gevormd heeft, zegt hij dit daarom gedaan te hebben, opdat hij mocht weten *hoe hij in de kerk behoorde te verkeeren.* En opdat hij met des te meer vlijt en ijver zich daarop mocht toeleggen, voegt hij er bij dat *de kerk zelve een pilaar en vastigheid der Waarheid is.* Wat willen deze woorden anders zeggen, dan dat de waarheid Gods in de kerk bewaard wordt, t. w. door den dienst der Evangelieverkondigiging? Gelijk hij elders (Ef. 4: 11 leert, dat Christus gegeven heeft Apostelen Herders en Leeraars, opdat wij niet meer door allerlei vorm van leer om gevoerd, of door de menschen bedrogen zouden worden, maar opdat wij, door de ware kennis van den Zoon Gods verlicht, allen tegelijk mochten komen tot de eenheid des geloofs. Dat dus de Waarheid in de wereld niet wordt uitgeblusch, maar ongeschonden blijft geschiedt *omdat zij de kerk tot een getrouwe bewaarster heeft*, door wier toedoen en dienst zij opgehouden wordt."

Maar ach, hoe werden ik en velen met mij teleurgesteld! Wij meenden waarlijk, dat u als goed gereformeerde aan het woord van Calvijn zoude getrouw gebleven zijn, dat UEerw. uwe groot bekwaamheden, uwe kennis, uw invloedrijk woord Uw rijke ervaringen dienstbaar zoude gesteld hebben om de kerk weder »tot een getrouwe bewaarster" der Waarheid te doen zijn, en opdat U daardoor ten zegen zoude zijn van de plaatselijke kerk van Utrecht.

En . . . UEerw. keerde ons, Calvinisten, den rug toe. Erger: uw pen, die zoo lange jaren had gerust, omdat, naar ik toen te goeder trouw geloofde, u het onnoodig achtte te schrijven waar mannen als Dr. Kuyper het zoo goed deden, — uw pen naamt gij op om . . . ons te bestrijden, te bestrijden door diezelfde pers voor welke uw ingenomenheid, naar u voorgeeft, niet groot is.

Te bestrijden . . . op een wijze, die pijnlijk was, juist omdat ze door u wierd toegepast.

Gij meendet ont te moeten voorstellen als . . . . halve socialisten, omdat, — ja waarom anders? omdat, wij in onze eenvoudigheid in *daden* toonden, dat de *woorden*, welke wij van u meermalen hoorden — om n. l. voor de Waarheid in de kerke Christi pal te staan — in goede aarde waren gevallen.

WelEerw. Z.Gel. Heer! Ik ben geen »theoloog", en heb dan ook niet als u te beschikken over een schat van kerkvaders. Het zou mij dan ook moeilijk vallen alle citaten, welke U van de kerkvaders aanhaalt, te weerleggen. Doch wat ik over die citaten van »theologische" zijde vernam, ook uit het weinige wat ik zelf er bij kon slaan, ontving ik — waarlijk, het doet mij hartelijk leed deze verklaring te moeten afleggen — den indruk, dat onder uw brief schrijven een zekere *tactiek* school, de tactiek n.l. om *alleen* dat van de kerkvaders te noemen, wat ons voor uwe lezers — zeker toch allen geen theologen! . . . — in een onzuiver licht zou kunnen stellen.

Ik zou het hierbij kunnen laten, ware het niet dat ik — naar aanleiding van wat u onlangs in de *Ger. Kerk* schreef — een paar vragen wenschte te stellen:

U schreef:

»Wanneer de mensch gesteld wordt in plaats van den levenden God, dan komt men in de kerk van Rome uit. *Tout chemin mène à Rome*, (langs elken weg kan men tot Rome komen) zelfs langs den weg van het doleeren. Ik zou dit kunnen ophelderen uit een menigte feiten die rondom mij voorvallen; maar ik doe het niet, omdat het bij onze uitgewekenen meer verbittering dan verbetering zou geven, en daarvoor wensch ik te waken, wanneer men mij niet dwingt."

Een eenvoudig lezer zou uit dit schrijven allicht op maken, dat *wij* eerstens den mensch stelden boven God, en vervolgens dat er inderdaad reeds »doleeren den" tot de Roomsche kerk zijn overgegaan.

Ik hoop niet onbescheiden te zijn, wanneer ik u beleefd in overweging geef wat meer »op den man af" uw meening te zeggen. Niet zóó, dat er alles uit te halen is. Waarlijk, gij met uw rijke ervaring zult dit beter weten dan ik — zóó iets kan nooit bevorderlijk zijn voor de waarheid.

U behoef ik er voorts niet aan te herinneren, dat in alle landen, waar de kerk *niet* een *getrouwe bewaarster* der waarheid is, gevolg menigmaal van de financieele banden met den Staat, de Roomschen goede vischwateren vinden. U en ik — wij beiden denken hier aan Engeland. Ik mag vertrouwen, dat u het geheel met mij eens is wanneer ik zeg, dat niemand sterker tegenover de verleidingen van het schitterend en verblindend Rome staat dan een Gereformeerd mensch met zijn Bijbel als wapen.

Zou WelEerw. Zeer Gel. Heer! *nu* kerkgenootschap dat wapen beter en zuiverder bewaren dan de Ned. Ger. kerken in doleantie? . . . . .

U schrijft verder:

»Let eens op den *hoordwang*, die zoo scherp mogelijk door de kerkeraden wordt gehandhaafd. Onze arme vrienden hebben het juk verboken van een Synode die ze volkomen vrijliet om Gods Woord te hooren waar en zoo vaak zij wilden, en de Sacramenten voor zich en hunne kinderen te ontvangen zonder eenige beperking. En nu dragen ze vrijwillig een juk van hoordwang, zooals men slechts bij inquisitie en plakkaten tegen de ketters terug vindt. Zij mogen geen voet in de kerk zetten bij een leeraar die hun vaak ten zegen was; zij mogen zelfs geen huwelijks-inzegening bijwonen (alsof dit ook een Sacrament ware), en overtreden zij die reglementen, dan komt de tucht, dan worden zij vermaand, bestraft, uit kerkelijke bedieningen verwijderd enz., en tot hun troost mogen zij zich daarin beroemen dat zij leden zijn van *vrijgemaakte kerken*. Wat is het toch waar dat een mensch het grootste raadsel is voor den mensch. En vindt die hoordwang dan zijn grond in Gods Woord? Wel neen, in de verte niet, alleen in redeneeringen en gevolgtrekkingen. Met woorden wordt alles goed gemaakt, en met woorden maakt men wetten. Rome moet nevens de Schrift een *traditie* (overlevering) hebben. Zoo is voor onze arme vrienden, die ik van harte beklaag, sedert jaren een traditie klaargemaakt, en zij zullen er onder buigen tot zoolang er eindelijk eene reformatie komt."

U spreekt hier in stelligen zin, duidelijker althans dan in het boven aangehaalde. Wellicht mag ik wel van u *feiten* vernemen, opdat de gruwelen, welke in het duister zijn geschied, aan het licht worden gebracht?

Wie en wanneer zijn door één onzer kerkeraden getuchtigd, vermaand, bestraft, uit kerkelijke bediening verwijderd, *omdat* zij een huwelijks inzegening bij een uwer ambtgenooten in het synodale genootschap hebben bijgewoond? Het past mij tegenover een man als u niet een hoogen toon aan te slaan. Ik hoop dat de Heere er mij voor bewaart. Maar ik mag toch wel zeggen, dat het uw *plicht* is de feiten te noemen; — dat het zoo al geen ergenis dan toch verbazing moet wekken u zoo stekelig en boosaardig tegenover de »doleerenden" te zien optreden, terwijl het toch voor ieder bekend is en uit dezen brief weer blijkt, dat gij èn op politiek èn op kerkelijk gebied *vroeger* u schaardet aan de zijde van Dr. Kuyper en hen, tegen wie gij *nu* woorden van smaad en verachting richt. Het *verleden* zou, dunkt mij, u moeten *dringen* om niet op zoo heftige wijze, maar op meer bescheiden toon uw vroegere vrienden aan te vallen.

Ik zou nog veel over het laatstaangehaalde van uw schrijven kunnen vragen.

B. v. keurt u die vrijheid, welke de synode toelaat, goed? Is het Gereformeerd: de sacramenten voor zich te ontvangen, *zonder eenige beperking*?

Maar ik eindig. Dit alleen wensch ik nog te verklaren, dat bij ons »doleerenden" *vrijheid* heerscht, maar die geen bandeloosheid zal worden, zoolang onze kerken getrouw zullen blijven aan het Apostolisch woord, hetwelk zegt: »Alleenlijk gebruikt de vrijheid niet tot een oorzaak voor het vleesch"

Met verschuldigde hoogachting,

WelEerw. ZeerGel. Heer!

UEds. dw. dienaar,

X.

Ook Ds. Felix zelf moet gevoeld hebben, in hoe vollen zin des woords dit schrijven voor hem *verpletterend* mag heeten.

Het citaat uit wat hij zelf in 1886 schreef is overweldigend, en laat geen enkelen uitweg open.

De teederheid van toon, waarin dit schrijven gevat is, die zonder een oogenblik in zoetsappigheid te ontaarden, hier zoo weldadig contrasteert met de jammerlijke manier waarop Ds. Felix een tijdlang tegen de Doleerenden te velde trok, is volkomen geschikt om hem geheel te ontwapenen.

En de, helaas, maar al te juiste opmerking, dat diezelfde Ds. Felix, die eertijds in den strijd tegen de vijanden des Heeren maar bijna niet uit zijn hoek was te krijgen, thans nu het den strijd tegen de Gereformeerden geldt, met naam en toenaam, week in week uit, aan het redekavelen is, werpt op heel zijn onverdedigbare houding een maar al te sombere schaduw.

Gelijk we van meet af zeiden, dat Ds. Felix en zoo vele zijner vrienden de Doleantie niet volgden, heeft nooit één onzer hun als zonde aangerekend. Daarin moest hun persoonlijk inzicht en hunne persoonlijke vrijheid geëerbiedigd. Maar dat ze, uit bitterheid tegen de Doleantie, zich als steunpilaren der Haagsche Synode lieten gebruiken, zelven niets deden, en thans hun beste kracht in bestrijding van het Calvinisme verspillen, dat *mag* hun niet vergeven worden; want daarin vergrepen ze zich aan hun eigen verleden, aan de eere hunner belijdenis en aan de majesteit van hun Heere.

Had Ds. Felix c. s., zij het dan ook op een andere manier, gebroken met de Haagsche Synode, en had hij tegenover zijn vroegere vrienden een *neutrale* houding aangenomen, hij zou in aller oog den avond zijns levens geëerd hebben.

Thans echter kan het niet anders, of de toekomstige geschiedschrijver onzer kerken, zal ook Ds. Felix onder die dwalende sterren hebben te rekenen, wier schijnsel eens zoo schoone hope in het hart van Gods Zion wekte, maar die na een periode van langzame verflauwing, geëindigd zijn met droefenisse te wekken onder het vrome volk van God.

Wat was het in Friesland eens schoon. Wat hope wekte eens de Confessioneele Vereeniging!

En toch, hoe verflauwde allengs het schijnsel van dat licht, gedurende de lange periode, die in Utrecht doorleefd werd.

Toen weer voor een oogenblik een opwaking.

Het licht flikkerde weer.

Maar toch om slechts even te schitteren.

En nu is de eens zoo trouwe wachter op Zions muren in den bestrijder der Gereformeerden ondergegaan.

Felix zelf *kan* er geen vrede mee hebben.

Er moet nog iets in zijn conscientie zijn dat hem jaagt.

Dit blijkt dan ook eenigszins uit het antwoord, op dezen brief gegeven, waarin het heet:

Ik was en ben nog altijd overtuigd, dat het optreden van het Cl. Bestuur van Amsterdam in zijn schorsen, in het doodmaken van de attesten kwestie, in het toekennen van vijf en zeventig geldige stemmen aan zijn voorzitter enz. volkomen onwettig was. Trouwens volhloed Synodalisten, tot welke ik nooit heb behoord, hebben mij dit onomwonden toegestemd, en de Synode zelve heeft dat erkend door hare latere voorstellen, om de gepleegde overtredingen met den mantel van reglementen te bedekken. Daarom juist besloot het hoofdbestuur der C. V. het aangehaald sympathetisch schrijven aan de geschorste leden te zenden. Nooit heb ik door woord of daad toegestemd in het verbreken van het kerkverband (en *dat* is de zaak waar het eigelijk op aankomt), integendeel heb ik mij verschriftelijk verklaard tegen de Kootwijksche geschiedenis, die voor mij reeds de aanvang der doleantie was. Mijne beste vrienden onder de nu doleerenden hebben mij zaak hard gevallen, omdat ik in mijne openbare gebeden niet ophield den Heere te smeeken *om de bewaring van de eenheid der kerk*, maar steeds heb ik hun hun geantwoord: Ik kan en mag niet anders, daarin ligt de kloof tusschen u en mij. Lang vóór het Januari congres had ik dan ook in een grooten kring hier te stede beslist verklaard, dat ik pertinent was tegen alles waaruit verbreking van het kerkverband moest volgen. De briefschrijver open baart dus dat hij van mij geloofde, *wat hij begeerde*, niet dat, waartoe ik recht en grond had gegeven.

Ook uit andere uitdrukkingen blijkt dat hij weinig met mij bekend was. Hij meent dat ik jaren lang in de periodieke pers niet schreef omdat Dr. Kuyper *het zoo goed deed*. Maar bij al mijne bewondering voor de gaven en talenten van Dr. Kuyper heb ik het voor mijne vrienden nooit verborgen dat ik groote bezwaren had tegen zijne theosofische dogmatiek en personeele critiek, gelijk dan ook de hoofdredacteur van de Heraut weet, dat ik daarom — hoewel uitgenoodigd — nooit een regel in dat blad heb willen schrijven. Daarenboven noemt hij mij »scherp en stekelig tegen doleerenden" terwijl ik mij bewust ben van den beginne af, in weerwil van mijn innig smartgevoel, alles gedaan te hebben om den broederband niet te verbreken. Ik weet het echter dat de doleerenden kleinzeerig zijn. Een zoon van een doleerend ouderling mocht wel op mijn catechisatie zeggen: »dat ik mijn God had verloochend," maar als ik zeg, dat het roomsche zuurdeesem zich sterk bij de doleeren den begint te vertoonen, dan ben ik stekelig.

Kan het ook zijn dat mijn onbekende briefschrijver niet bekend is met wat in zijn kring leeft en werkt?

Dat dit antwoord geen hout snijdt, heeft de schrijver van den klaagbrief terstond ingezien en juist aangetoond; maar er toch ook bij opgemerkt, dat Ds. Felix nu op eenmaal in zoo heel anderen toon schreef dan maanden lang.

Metterdaad Ds. Felix heeft blijkbaar weer een oogenblik in de dagen van 1886 teruggeleefd, en is weer onder den invloed gekomen van de betere aandoeningen die toen zijn hart overmeesterden.

Dat nu schrijver dezes de zondebok wordt, en zich de smet ziet aanwrijven van *theosophische* dogmatiek te drijven, doet daarbij minder ter zake.

Van tweëen één toch. Deze bedenking tegen ons schrijven was *ernstig* gemeend, of ze was dit niet.

Ware ze dit geweest dan zou Ds. Felix als curator der Vrije Universiteit met ernste hebben moeten optreden tegen een z. i. goddeloos of waarheidondermijnend onderwijs.

Of wel hij deed dit *niet*, gelijk we stellig verzekeren, dat het geval was; maar dan blijkt hieruit ook overtuigend, dat Ds. Felix' bedenkingen *geen* ernstig karakter droegen, en derhalve thans niet als een verwijt, zonder zweem van bewijs, onder het publiek mogen geworpen.

KUYPER.

Officieele berichten uit de Ned. Geref. kerken.

Classis Amersfoort.

De kerkeraad der Ned. Ger. kerk te Amersfoort, belaat met de samenroeping van de eerstvolgende vergadering der classis Amersfoort, welke D. V. Woensdag den 12den November a. s. des voormiddags ten tien ure zal gehouden worden in de consistoriekamer te Amersfoort, verzoekt aan de kerken dier classis de vraagpunten en voorstellen voor het agendum vóór den 29sten October e. k. in te zenden bij den eerst ondergeteekende.

Namens den kerkeraad van Amersfoort:
M. J. BOUMAN, *voorzitter.*
H. C. E. STAVERMAN, *scriba.*

't Was Zondag 12 October voor *de Gemeente* een gedenkwaardige dag, daar toch het nieuwe kerkgebouw, door de goede gunste onzes Gods ingewijd werd, door onzen geliefden leeraar Ds. A. Knoll.

Werd toch de leeraar met den kerkeraad ruim een half jaar geleden uit kerkgebouw en pastorie verdreven en uit alle ambten en bedieningen ontzet, omdat leeraar en kerkeraad wilden handelen naar Gods Woord, (immers het hoogste gezag in zijne kerk?) het nette en sierlijke kerkgebouw staat daar in 't midden der gemeente, ten bewijze wat de Heere God doen kan en zal, die op zijn Naam vertrouwen en zijn eere bedoelen. De Heere neigde toch vele harten om hun leeraar en kerkeraad te volgen in gehoorzaamheid aan Gods getuigenis en gaf genade om blijmoedig en gewillig en overvloedig te offeren wat benoodigd was om een kerkgebouw te doen kunnen verrijzen.

Een talrijke schare van ongeveer 1000 personen, vulde het kerkgebouw, en waar onze leeraar de gemeente een hartelijk welkom toesprak, bepaalde hij de gemeente naar aanleiding van Psalm 126, bij Israël in de ballingschap, hoe het volk Israels, waar zij door eigen schuld en zonde in banden en verdrukking waren gekomen, reikhalzend uitzagen naar verlossing; hoe op het innige gebed van zijn volk, de Heere uitkomst gaf en heerlijke vreugde gesmaakt werd. Hoe ook de kerke Christi te dezer plaatse zuchtte onder menschelijke inzettingen en reglementen, met terzijdestelling van Gods Woord en ook op de smeekingen zijner gemeente had gelet en wondervolle uitkomst had geschonken, maar om dan nu ook door Gods genade al voortgaande, zaaiende naar zijn Woord; waaraan veel strijd, miskenning en verguizing verbonden was. Hem den Heere te volgen in gehoorzaamheid des geloofs, om te mogen ontvangen den Geest der genade en der gebeden, dat al de gevangenen Zions mogen weergebracht worden tot de vrijheid, en onder het zachte juk van den Heere Christus.

Geve de Heere der Gemeente, als Koning zijner kerke, zijnen onmisbaren zegen.

W. VLIEGENTHART.

Zwijndrecht, 15 October 1890.

Classisale vergadering der Ned. Geref. kerken van Noord-Brabant èn Limburg, op, D. V., 30 en 31 October 1890 te Klundert.

Agenda:

1. Aanvangs- en regelingswerkzaamheden;
2. Classicale zendingsdag.

a. Publieke vergadering om half twee (op 30 Oct.) in de Nieuwe Kerk, waartoe alle vrienden der zending en alle vrienden dezer kerken dringend worden uitgenoodigd.

Als inleiders van referaten of stellingen over de roeping onzer kerken in zake de zending zullen o. a. optreden Ds. F. Lion Cachet, Ds. P. J. W. Klaarhamer, en Ds. A. van Veelo.

b. Godsdienstoefening om 6 uur in het kerkgebouw (sprekers Ds. Lion Cachet, Ds. Van Veelo. en Ds. Feringa).

3. Voorrzetting der classis 31 Oct.

a. Art. 41 D. K. O., enz.; *b.* Financieele verrekeningen; *c.* Benoeming van deputaten; *d.* Ingekomen stukken; *e.* Rapporten; *f.* Aangehouden punten; *g.* Nieuwe voorstellen; *h.* Sluitingswerkzaamheden.

Namens de roepende kerk van 's Grevelduin- en Vrijhoe-Capelle.

A. V. C. TEN BOSCH, *scriba.*

Buitenland.

Engeland. De »Down-grade" ook openbaar in de toenemende wereldsgezindheid van predikanten. Het kerkelijk congres der Episcopalen en de sociale quaestie. Canon Liddon en Dr. Newman.

Spurgeon zet den strijd tegen de z.g. »Down-grade" voort. In het jongste nummer van zijn maandschrift *Truffel en Zwaard* wijst hij er op, dat zij, die het schromelijk verval der moderne orthodoxie ontkennen, de oogen sluiten voor eene zaak, die zeker ieder moet opvallen, die niet willens blind is, namelijk: het toenemen van wereldsgezindheid. Zij die op dit punt eenigen twijfel koesteren, moeten zich maar eens overtuigen hoeveel geestelijken en predikanten het gehoor van het Shaftesbury-theater versterken. Er was een tijd, waarin zulke mannen in hunne kerken ernstige bestraffers zouden gevonden hebben; maar tegenwoordig mogen zij gaan waar het hun goeddunkt, en slechts een handvol »dweepachtige" lieden zullen hun doen berispen. Eenigen tijd geleden fluisterde men, dat predikanten van het platteland zich naar openbare vermakelijkheden begaven in de steden waar men ze niet kende, en wij schaamden ons toen wij het hoorden; maar weldra zullen zij zich niet meer behoeven te verbergen — hetgeen op zich zelf beschouwd wel eerlijker is, doch bewijst hoever men op de lijn van den »Down-grade" gekomen is. Wat heeft dit alles te zeggen? In harten waarin genade verheerlijkt is, is het een rede tot groote droefheid en een aanleiding om gedurig te roepen: »O Heer, hoe lange?"

Het *Church Congress* der Episcopale kerk in deze maand te Hull gehouden, was eigenlijk van het begin tot het einde eene conferentie over de maatschappelijke vraagstukken van den dag. Er werd geen prediking of toespraak gehouden waarin niet op ernstige wijze gehandeld werd over den maatschappelijken nood dezer dagen. Bisschop Westcott presideerde bij afwezigheid van den aartsbisschop van York. Sprekende over de verandering die en in de gedachtenwereld van dezen tijd heeft plaats gehad en hoe deze een merkbaren invloed heeft uitgeoefend op de geschritten der nieuwste economistische school, zeide hij: »zij hebben geleerd en leeren nu met overtuiging, dat hunne wetenschap niet hard, enghartig, afgetrokken, individueel is, maar historisch en moreel, rekening houdende met de wisselende verschijnselen van de vooruitgang der menschen; dat het niet enkel een studie van weelde is, »maar een deel van de studie des levens". Ook zeide de bisschop dat het Oude Testament op nieuw bestudeerd diende te worden »als een gezagbebbend register van de wijze waarop de Heere wil dat het in een natie zal toegaan".

Men besprak op het congres de houding die men had aan te nemen ten opzichte van werkstakingen en loonsverschillen. Men gaf het populaire advies: »Men moet trachten de zaak te begrijpen — maar men moet niet zoeken tusschenbeide te treden."

De volgende meeting was gewijd aan de bespreking van het *socialisme*. Bisschop Westcott betoogde daarbij, dat de socialisten er naar streefden, om de belooning van den arbeid te laten afhangen, niet van hetgeen een behoeftig mensch noodig heeft, maar van zijne werkelijke waarde, als bijdragende tot het welzijn der gemeenschap. De bisschop stelde, »dat arbeid tegen vast loon of huurarbeid, ofschoon deze eene onvermijdbare stap in de evolutie der maatschappij schijnt, even weinig geschikt is, om menschen met menschen te verbinden bij de productie van hetgeen tot het algemeen welzijn noodig is, als in vroegere tijden slavernij of lijfeigenschap.

De predikant Kaufmann, sprak over de drie eischen der socialisten — een eisch van de maatschappij tegenover het individu; van de menigte tegenover de enkelen; van het recht tot revolutie indien die eischen niet werden toegestaan. Hij beweerde, dat de socialisten bij het stellen van die drie eischen de sympathie der kerk verdienden. Een ander had ontdekt, dat de socialisten drie dingen vergeten, namelijk God, den duivel en de menschelijke natuur; hij zag wel enkele groote dingen in het socialisme, maar de kerk moest het tot een geestelijk peil weten op te heffen.

Het congres hield zich ook nog onledig met »weddingschappen en dobbelen. Men was het onder de heeren geestelijken hierover niet eens. Meer dan een spreker toonde zich een groot liefhebber niet van het Whistspel in het algemeen, maar van de »sixpenny points", (een onderscheiding, waarvan wij geen begrip hebben. Wij dachten dat alle kaartspel diende veroordeeld). De deken van Rochester verlangde, dat de prins van Wales zou aangezocht worden om zijne stem tegen het spelen te verheffen, doch hij wilde er niet aan denken om zijne koninklijke hoogheid te beroovan de ontspanning, in het bijwonen van wedrennen gelegen. Men deelde op het congres mede, dat de geestelijken der Episcopale kerk (men kan ze haast geen predikanten meer noemen) in grooten getale de Goodwood en de Brighton wedrennen bijwoonden — zeker enkel om meer kennis omtrent het menschdom op te doen. Men sprak er zijn leedwezen over uit, dat enkele mannen die eene eerste plaats in de rijen der Episcopale geestelijkheid innemen, maar ook eene eerste plaats hebben in kringen waarin er om geld gespeeld wordt, niet op het congres te vinden waren om zich omtrent deze zaak te verantwoorden.

Voorzeker is er niets dat meer koren op den molen van het socialisme brengt, dan eene geestelijkheid die zich in weelde baadt, waarvan sommige leden meer dan een tonne gouds inkomen hebben en daarbij de belangen hunner diocese niet behartigen, maar de vooraanzitting hebben in speelclubs. Het wil er bij ons althans niet in dat men èn het spel liefhebben èn een waardig opziener of bisschop van de kerke Christi zijn kan.

Den 9den September overleed H. P. Liddon kanonikus van de St. Pauluskerk te Londen. Hij behoorde tot de hoog kerkelijke partij en was sedert 1870 de meest gevierde prediker van de Episcopale kerk. Alle klassen en standen verzamelden zich onder den grooten koepel van den St. Pauls, wanneer hij des Zondagsnamiddags de godsdienstoefening leidde. Zelfs Roomschen en Nonconformisten lieten zich onder zijn gehoor vinden en schier geen vreemdeling zou in Londen zijn zonder te trachten Liddon te hooren. Als theoloog is Liddon bekend geworden door zijn »Bampton lectures" over de godheid van Christus, over welk werk »the Church times" oordeelde, dat dit het laatste woord was over het leerstuk waarmede de kerk staat of valt. Het sterven van Liddon is een groot verlies ook daarom, wijl zijne welsprekendheid het doordringen van het gevoelen van vele hoogkerkelijken tegenhield, dat de eeredienst den leerdienst behoort te verdringen. Met Newman behoorde Liddon tot de eerste mannen van de leiders der hoogkerkelijke partij.

Bij hetgeen we reeds omtrent den onlangs overleden Newman mededeelden, willen wij nog het volgende voegen. Zijn overgang tot de Roomsche kerk heeft niet zulke gevolgen gehad, als men in den beginne vreesde. De werken, die den meesten invloed op zijn tijd uitoefenden, dateeren uit zijn Anglikaansch tijdperk. Newman is nooit zooals Manning, de Ultramontaansche partij toegevallen. »Sedert ik Katholiek ben," schrijft hij, »hebben vele lieden mij aangeklaagd, dat ik weinig geneigd schijn proselieten te maken en Protestanten hebben daaruit opgemaakt, dat ik daarvoor geen ijver bezit." Hij verontschuldigde zich daarmede, dat het tegen zijne natuur was. In 1850 werd hij tot rector van eene te Dublin te vestigen Roomsche universiteit benoemd. Toen verscheen zijn werk: het ideaal eener universiteit, maar het plan werd niet uitgevoerd en daarom had Newman ook nooit een arbeidsveld zijner waardig. In een brief schreef hij eenmaal: »waarom kan men ons niet met rust laten, wanneer wij naar orde streven en niets kwaads in den zin hebben." Het was in den tijd, waarin men in de Roomsche kerk streed om de leer der pauselijke onfeilbaarheid, als leer der kerk te verklaren. In het vatikaan meende men, dat Newman daar tegen was, maar hij sprak openlijk uit, dat hij deze leer al lang geloofd en met zijn pen verdedigd had, maar inderdaad was hij te zeer inconsequent denker, om te weigeren, aan het gebouw van het Roomsche leerstelsel den laatsten steen te voegen. Hij betreurde het alleen, dat men geen gunstiger tijd voor de afkondiging van het dogma koos, en dat men met geweld de zaak had doorgedreven. Daarom is het niet te verwonderen, dat Newman bij Pius IX in ongenade viel. Manning en niet Newman vertegenwoordigt daarom de type van het Anglo-Romanisme. Tot aan zijn dood is hij altijd met grooter vereering en toegenegenheid door hen behandeld, die hij verlaten had als door hen, tot wie hij gegaan was. Pius IX had hem daarvoor dankbaar mogen zijn, want daardoor is hij meer den leeraar der Anglikanen gebleven en heeft ze van lieverlede in het Roomsche spoor geleid, al was ook de Ritualistische partij heftig op hem vertoornd, toen hij tot Rome overging. In de kerkgeschiedenis zal Newman voor 1845 van beteekenis zijn; daarna treedt zijne persoonlijkheid meer op den achtergrond, al heeft Leo XIII hem kort na zijn Paus-verklaring den rooden kardinaalshoed op het hoofd gezet. Edoch, ook als kardinaal werd hij in de Roomsche kerk geen man van invloed, want hij was en bleef den Jezuiten antipathetisch gezind, en dat hij door dezen met geen goede oogen werd aangezien, is te verklaren uit het feit dat hij de vormen der Roomsche devotie voor Maria wel geschikt voor Italië, maar niet goed voor